

Biblioteker og social kapital

Et diskuterende litteraturstudie af nyere forskning

Af Kristian Nagel Delica

Abstract

Dette litteraturstudie giver et overblik over danske og internationale studier af bibliotekets rolle i skabelsen af social kapital. Dette har ikke fået meget opmærksomhed i den danske biblioteksforskning, hvilket det derimod har i en række internationale studier. Læses studierne på tværs, bliver det tydeligt, at biblioteket spiller en væsentlig samfundsmæssig rolle. Studierne viser (1) at der er stor tillid til biblioteket som samfundsmæssig institution, (2) at biblioteket udgør et unikt mødested for alle, (3) at biblioteket spiller en betydende rolle i dannelsen af social kapital – både for den enkelte medborger, mere kollektivt, institutionelt og på områdeniveau, men også (4) at det er vanskeligt at bestemme kausalitetens retning: skaber biblioteket social kapital eller er der høj social kapital i de samfund, der har en veludbygget bibliotekssektor? Artiklen påpeger afslutningsvist, at debatterne om bibliotekets fremtid med fordel kan inspireres af de gennemgåede studier, og at én mulig praksisrettet strategi i de kommende år, er at arbejde eksplicit mod det 'sociale bibliotek'.

Kristian Nagel Delica, Adjunkt, Institut for Miljø, Samfund og Rumlig Forandring, Roskilde Universitet (kdelica@ruc.dk)

Indledning

I biblioteksforskningen er det blevet påpeget, at bibliotekerne spiller en markant samfundsmæssig rolle både som mødesteder og i forbindelse med opbygning af lokalsamfund (se fx McCabe 2001; Birdi, Wilson & Cocker 2008; Scott 2011; Sung, Hepworth & Ragsdell 2012; Audunson & Aabø 2013; Hvenegaard Rasmussen, Jochumsen & Skot-Hansen 2013). Konceptuelt og i relation hertil er biblioteket blevet betegnet som et lavintensivt mødested (Audunson 2005), et community center (Andersen & Frandsen 2007), 'a gracious space' (Vårheim 2011) og et læringsrum fri for institutionaliserede sanktionsmuligheder (Elbeshausen 2007) for blot at nævne nogle typologier¹. En del forskning specificerer bibliotekets bidrag yderligere og begrebsliggør det i termer af bibliotekets rolle i opbygning og bevaring af social kapital (se fx Kranich, 2001 & 2005:95; Goulding, 2004; Goulding, 2006:246, Hillenbrand, 2005). Den tidligere forkvinde for det amerikanske bibliotekarforbund, Nancy Kranich, præciserer det således:

"The primary way libraries build social capital is by providing that public space where citizens can work together on personal and community problems. The commons anchors neighborhoods, downtown districts, schools, and campuses and links with other public facilities like cafes, museums, and student activity centers" (Kranich, 2001:41).

Interessant nok har bibliotekets rolle i dannelsen af social kapital modtaget meget lidt forskningsmæssig opmærksomhed i Danmark. Der findes meget få empiriske undersøgelser heraf og der eksisterer meget lidt teoretisk udviklingsarbejde herom (Svendsen, 2009; 2013 og Elbeshausen, 2009 er undtagelser). Dette står i kontrast til de senere års nordiske og internationale opmærksomhed herpå – både det store norske forskningsprojekt PLACE (Public Libraries – Arenas for Citizenship) og flere nordamerikanske studier undersøger netop dette og denne artikels hovederinde er at kaste lys over denne nyere internationale forskning. Dette gøres ud fra antagelsen om, at netop en fokusering på bibliotekets rolle i dannelsen af social kapital, kan være ét bud på en samlende udviklingsstrategi for en trængt bibliotekssektor. Artiklens hovedfokus er derfor også centreret om forskningens empiriske resultater, snarere end teoretiske eller mere konceptuelle landvindinger i relation til biblioteket som generator af social kapital.

Artiklen falder i fem dele. *Del 1* ekspliciterer de metodiske udgangspunkter for udarbejdelsen af litteraturstudiet. *Del 2* giver et meget kort overblik over hvilke dele af social kapitalforskning, der står som hovedinspirationskilder i den social kapital orienterede LIS-forskning. *Del 3* gennemgår de få danske studier og *del 4*, der er udgør artiklens rygrad, gennemgår og diskuterer mere dybdegående de senere års norske og nordamerikanske studier. *Del 5* samler op på artiklens pointer, og der gives korte bud på disses relevans for praksis og på hvor kommende forskning relateret hertil kunne tage fat.

Del 1: Metodiske udgangspunkter - afgrænsninger og forbehold

Dette litteraturstudie bygger selvsagt på en gennemgribende litteratursøgning². Kriterierne for søgningen, var simpelthen at krydskombinere 'bibliotek' med søgeordet 'social kapital' i bred forstand for at afdække, hvad der findes af forskningsbaseret, fortrinsvis empirisk orienteret viden om denne relation. Geografisk er søgningen afgrænset til erfaringer og studier fra vestlige lande med hovedvægt på de nordiske lande og Nordamerika. Denne afgrænsning er foretaget ud fra antagelsen, at resultater og erfaringer herfra umiddelbart var af stor relevans for fortrinsvis praktikere (og i mindre omfang forskere) indenfor LIS-feltet specifikt i Danmark og mere generelt i Norden. Søgningen viste både, at der findes få andre

reviews af samme overordnede karakter (fx Debono, 2002 bredt om bibliotekers sociale betydning og Hillibrand (2005) mere specifikt om social kapital) og at der i forskningen netop efterlyses mere empirisk viden om relationen mellem social kapital og biblioteket som institution (Goulding, 2004; Vårheim, 2007). Ingen af disse nedslag rummer dog, af gode grunde, et mere opdateret indblik baseret på de senere års undersøgelser, hvilket udgør én af bevæggrundene for at udarbejde dette review. Som allerede antydnet har formålet i dette litteraturstudie fortrinsvis været at fremdrage empiriske resultater og ikke i samme omfang sammenfatte og stille skarpt på de teoretiske indkredsnings af relationen mellem biblioteker og forskningen i social kapital (dette gøres overbevisende i fx Audunson, Vårheim, Aabø & Holm, 2007 og i Vårheim, 2007 & 2008).

En central, metodisk diskussion i denne sammenhæng er afgrænsningen af social kapital fra andre, mere eller mindre beslægtede begreber. Begreber som fx empowerment, social inklusion og (kollektiv)læring set i relation til biblioteket som institution kunne alle være oplæg for et litteraturstudie som dette. Der er tydelige overlap mellem begreberne, teoretisk såvel som i praksis fx set via den rolle biblioteker kan spille for det lokalsamfund, de er lokaliseret i. Det er af pladsmæssige hensyn ikke muligt fyldestgørende at komme ind på, hvordan social kapital, både som begreb og som strømpil for forskellige praksisser, adskiller sig fra eller overlapper med alle de nævnte begreber. Jeg vil her nøjes med at fremhæve, at socialkapitalforskningen indenfor LIS-området, kontra studier, der eksplicit har sigte på biblioteker som ramme om empowermentorienterede praksisser er mindre kritisk fokuseret på funktionen af institutionens mulige transformative potentiale for fx marginaliserede grupper eller for de (bolig)områder, de er lokaliseret i (se fx Andersen & Frandsen, 2007; Kretzman & Rans, 2005; Pateman & Vincent, 2010). En anden forskel centrerer om, om man hæfter sig ved biblioteket som *institution i sig selv og praksisser her indenfor* (fx som frirum, møde – eller læringssted) i relation til generering af social kapital, eller om man fokuserer på *funktionen af det biblioteket gør* i en bredere sammenhæng og fx forsøger at analysere tråde/dynamikker fra bibliotekets aktiviteter og ud i de omkringliggende boligområder og lokalsamfund (se fx McCabe, 2001; Scott, 2011; Svendsen, 2013:65; Delica & Frandsen, 2013 og Delica 2013). Dette kan have at gøre med forskellige

traditioner i forskellige (biblioteks)forskersamfund, men også med at forskellige nationale kontekster rummer forskellige velfærds – og bibliotekssystemer, og at der følgelig findes forskellige, lokale erfaringer med, hvordan man i praksis har arbejdet med biblioteket som et centralt omdrejningspunkt i dannelsen og vedligeholdelsen af social kapital henholdsvis internt i institutionen og i lokalsamfundene.

At der findes nationale forskelle er væsentligt at have in mente, når jeg i det følgende beskæftiger mig med *både* nordisk baserede studier (danske og norske) og nordamerikanske ditto. Når både nordiske og nordamerikanske undersøgelser diskuteres nedenfor, er der naturligvis tale om studier med rod i forskellige samfundsmæssige kontekster og fx er bibliotekets rolle som 'communitybuilder' traditionelt mere tydelig i en nordamerikansk end fx i en nordisk sammenhæng. Sigtet er dog, at fremdrage og diskutere centrale empiriske resultater fra socialkapitalforskningen på LIS-området *på tværs* af de forskellige kontekster og dermed ikke fastlåse fokus på specifikke, nationale sammenhænge og mere eller mindre enkeltstående projekter.

Del 2: Kort om social kapital i biblioteksforskningen

Litteraturen om og forskningen i social kapital er enorm og det kommer alt for vidt at behandle denne bare tilnærmelsesvist i dybden (danske introduktioner hertil findes fx i Svendsen & Svendsen, 2006 og i Hegedahl & Rosenmeier, 2007). Det er i høj grad den amerikanske politolog Robert Putnams udgave af social kapital, der står som den centrale inspiration for mange studier af bibliotekets rolle i opbygningen og vedligeholdelsen af social kapital (Putnam, 2000; Putnam & Feldstein, 2003). Putnams forståelse af social kapital fokuserer først og fremmest på brobyggende ('bridging') og i noget mindre omfang afgrænsende ('bonding') social kapital og er fx helt central i både det norske PLACE projekt, men fx også i forskellige studier i en nordamerikansk kontekst. Kort og generelt kan det her præciseres, at 'brobyggende social kapital' kan forstås som netværk der opstår mellem heterogene grupper af mennesker (på tværs af sociale og kulturelle skel), der borger for fx inklusion. Den 'afgrænsende sociale kapital' kan forstås som, de mere eksklusive relationer, der kommer ud af sociale netværk mellem mere homogene grupper. Pointen med at skelne mellem netop disse typer

af social kapital er, at det bliver tydeligt, at særligt den brobyggende sociale kapital er helt central for et samfunds sammenhængskraft og at der findes former for social kapital, der kan være gavnlige for den enkelte, men ikke for samfundet som helhed (den afgrænsende sociale kapital der dannes i en rockerklub kunne være eksempel herpå). De to generelle former for social kapital skal dog *ikke* opfattes som ekskluderende, men snarere komplementerende når de ses i sammenhæng:

"Bonding and bridging forms of social capital are not mutually exclusive and, when considered in combination, they offer a more holistic approach to understanding how social capital's creation, accumulation, and reproduction can produce wider, stronger bonds of social cohesion, which may lead to stronger communities" (Johnson & Griffis, 2009:163).

Social kapital er for Putnam en kapital på linje med andre kapitalformer (som fx human, økonomisk eller kulturel) og forbindes i høj grad med netværk, social tillid og normer. Ifølge Putnams meget anvendte definition, er social kapital udtrykt ved:

"... connections among individuals – social networks and the norms of reciprocity and trustworthiness that arise from them. In that sense social capital is closely related to what some have called "civic virtue." The difference is that "social capital" calls attention to the fact that civic virtue is most powerful when embedded in a sense network of reciprocal social relations. A society of many virtuous but isolated individuals is not necessarily rich in social capital" (Putnam, 2000:19).

Det er med andre ord det kollektive, netværks – og interpersonelle tillidsskabende aspekt, der vægtes³. Da biblioteker er åbne for alle uanset køn, alder, etnicitet, politisk tilhørsforhold osv. er de nærmest ideelle som mødesteder, der kan facilitere møder på tværs af traditionelle sociologiske baggrundsvariable (Johnson, 2010:147).

Det er en central tanke i den biblioteksorienterede socialkapitalforskning, at det netop er via sådanne møder i uformelle og hvad den norske biblioteksforsker Ragnar Audunson har kaldt *lav-intensive* mødesteder, der genereres social kapital af forskellige slags – i interaktioner mellem: forskellige indivi-

der (generaliseret tillid), samfundsmæssige grupper og medborgere og offentlige institutioner (Putnam & Feldstein, 2003; Audunson, 2005; Audunson et al 2007; Vårheim, 2008; Vårheim, 2009; Vårheim, Steinmo & Ide, 2008). Svendsen peger på, er der i Putnams studier er stor vægt på aktiviteter, netværk og normer, der, foregår, forefindes og etableres *udenfor* staten i et ikke konkretiseret civilsamfund og han præciserer:

"However, there is a tendency to ignore the more material side of the matter, namely that these 'networks of civic engagement' are formed, and function, in specific places. And that there are both 'good' and 'bad' places for generating social capital" (Svendsen, 2010:46).

Dette gør fokuset på fx biblioteker som konkrete, fysisk forankrede samfundsmæssige institutioner relevant (Svendsen, 2009; 2010) og i det følgende afsnit vil jeg gennemgå danske studier på området – studier der netop og i hovedsagen ser på biblioteket som konkret, fysisk mødested for forskellige mennesker i lokalsamfundet og den deraf afledte opbygning af social kapital.

Del 3: De få danske studier

Som det blev anmærket i indledningen til artiklen, findes der ikke mange danske undersøgelser, der fokuserer på bibliotekets rolle i dannelsen og vedligeholdelsen af social kapital. Det, der findes, er lavet af Hans Elbeshausen (2009) og af Gunnar Svendsen (2009; 2010; 2013). Elbeshausens studie er, empirisk set, mindre omfattende end Svendsens og det centres, via to cases, om at undersøge, på hvilken måde biblioteket, fx via læringsbaserede aktiviteter, kan bidrage til social tillid og styrkelse af netværk for marginaliserede grupper. Den første case, som jeg her af pladsmæssige årsager kort fokuserer på, er netop et eksempel på et bibliotek beliggende i et udsat boligområde (Vollsmose), der rummer et læringscenter ('lernzentrum') og bl.a. via sin karakter af frirum, har en appel til fx unge, der af forskellige årsager har haft det vanskeligt med det formelle uddannelsessystem. Det er Elbeshausens centrale pointe, at der i dette frirum er potentiale for dannelsen af social kapital mellem ansatte/frivillige i læringscenteret og centerets brugere. Det er desuden væsentligt, at den sociale kapital, der dannes i dette 'praksisfællesskab', udgør en væsentlig forudsætning for tilegnel-

sen af kulturel kapital og indgår dermed i arbejdet for at skabe bedre chancelighed for fx marginaliserede grupper i udsatte boligområder (Elbeshausen, 2009).

Det andet centrale bidrag i en dansk kontekst er Gunnar Svendsens undersøgelse af biblioteksbetjening i landdistrikter og det efterfølgende mere teoretisk orienterede arbejde med biblioteker og multifunktionelle centre som mødesteder, der genererer både brobyggende, afgrænsende og institutionel social kapital (Svendsen, 2009; 2010; 2013). Svendsens studie består både af et litteraturreview, der undersøger erfaringer med biblioteksbetjening på landet og af en spørgeskemaundersøgelse. Spørgeskemaets målgruppe var biblioteksledere og man opnåede en svarprocent på 98 % (62 ud af 63 ledere i landets 17 yder-, 28 land- og 18 mellemkommuner). Undersøgelsen viste, at bibliotekerne i de omtalte kommuner, i rigtig mange sammenhænge indgår i et samarbejde med både andre offentlige institutioner og med det lokale foreningsliv. I et bredere perspektiv betyder det, at

"man udnytter så at sige en social kapital disse steder – nemlig den ressource, der ligger i netværk; i det at folk kender hinanden, samarbejder og hjælper hinanden" (Svendsen, 2009:59).

En central pointe fra Svendsens studie er, at der overvejende er positive erfaringer med biblioteksfilialer, der er lokaliseret sammen med andre 'huse' både i form af lokalfællesskaber, men også som forpligtende, sammenhængende konstellationer og centre, og at dette har en gavnlig effekt på dannelsen af social kapital (op cit.: 61). Studiets hovedkonklusion peger da også på det fornuftige i at tænke biblioteket sammen med fx kulturhuse:

"Den store fordel ved at integrere biblioteker i kulturhuse eller multifunktionelle centre er, at sådanne store samlingssteder forsyner et større lokalområde med offentlig service. Hermed kan sådanne biblioteker, der befinder sig i sådanne fælleshuse muligvis blive en garant for varetagelse af såvel lokalsamfundets som hele kommunens interesser: Lokalt mødested og let tilgængelighed kombineret med høje udlånstal og økonomisk rationel drift." (Svendsen, 2009:70).

Svendsens studie foldes mere ud i en senere publikation (Svendsen, 2013). Det centrale bidrag er her at det specificeres, at biblioteker i udkantsom-

råder bidrager væsentligt ikke bare til 'bridging' og 'bonding' social kapital, men også til *institutionel* social kapital – altså, at biblioteket på mesoniveauet, bidrager til at styrke relationerne mellem offentlige og frivillige organisationer i lokalområdet (Svendsen, 2013:57). Dermed er Svendsens studie også et studie, der breder perspektivet ud og ikke alene begrebsliggør bibliotekets bidrag til dannelsen af social kapital via et institutionsinternt perspektiv, men netop søger at specificere bidraget i form af den betydning biblioteket(s aktiviteter) har for tilgrænsende offentlige og frivillige organisationer. En begrænsning i Svendsens studier er, at der *ikke* indgår data på brugerniveau og/eller observationer af praksisser, der kan danne/vedligeholde social kapital (dette er i og for sig oplæg til studier, der netop sigter herpå og noget den internationale forskning har taget fat på). Det betyder, at der i Svendsens studier, der alene er baseret på survey-data og (telefon)interviews med biblioteksledere, langt hen ad vejen er tale om et diskursivt blik 'oppe fra', på hvad bibliotekslederne rubricerer som aktiviteter, der *kan* genere social kapital.

Svendsens (og Elbehausens) studie er, desuagtet de begrænsninger jeg har peget på, undtagelsen der bekræfter reglen om, at der ikke har været fokus på relationen mellem biblioteker og social kapital i Danmark. Der findes dog, i modsætning til de senere års internationale forskning herom, ingen større, mere systematiske, empirisk brede undersøgelser heraf i en dansk kontekst, hvorfor jeg i det følgende afsnit kommer ind på dette.

Del 4: Nyere internationale studier

Efter det korte overblik over den danske forskning drejes blikket nu mod den internationale forskning. I det følgende vil der særligt blive fokuseret på det store norske forskningsprojekt PLACE, der fra 2007 til 2011 både undersøgte folkebibliotekernes rolle som mødesteder og som mødesteder, der potentielt skaber tillid (social kapital) for brugerne i et digitaliseret og multikulturelt samfund. Dette norske forskningsprojekt er ét af de få forskningsprojekter, der empirisk og systematisk undersøger bibliotekets bidrag til dannelsen af social kapital og 'effekten' af biblioteket som mødested via *både* kvantitative og kvalitative data. Det skal her nævnes, at forskerne bag PLACE-projektet, både undersøgte mulige *teoretiske* relationer mellem social kapital og biblioteket som samfundsmæssig institution og som konkret mødested

og altså også foretog konkrete, empiriske studier. Interessant nok har der samtidigt med gennemførelsen af PLACE-projektet været en forskningsmæssig interesse for samme tematikker i nordamerikansk biblioteksforskning. Denne forskning kommer hovedsagelig fra den canadiske biblioteksforsker Catherine Johnson fra University of West Ontario, der i en række studier undersøger dannelsen af social kapital på (og via) biblioteket, og hendes studier er omdrejningspunktet for anden afdeling af denne del 4.

PLACE: Public Libraries – Arenas for Citizenship
PLACE består af forskellige delstudier, og det er typisk de teoretiske, der blev gennemført/publiceret først (fx Audunson, 2005; Audunson et al., 2007; Vårheim, 2008) og Audunsons teoretiske arbejde med udviklingen af begreberne lav – og høj intensive mødesteder som særlig relevant for biblioteket som rum og mødested, er ét fast tilbagevendende referencpunkt i PLACE-projektet (Audunson, 2005). Kort sagt, er det, der karakteriserer et 'højintensivt' mødested, at det er et sted, hvor man udlever og konfronteres med ens primære værdier og interesser. *Det kan* være med ens arbejdspladsen eller andre steder, der er af stor betydning for en som individ. 'Lavintensive' mødesteder er steder, hvor man møder (og eksponeres for) andre værdier og interesser end ens egne (Audunson, 2005:436-437). Jeg vil i denne sammenhæng hæfte mig ved fire af de empirisk fokuserede studier.

For det første undersøger forskerne i PLACE på makroniveauet, om man kan spore en relation mellem OECD-landenes udgifter til folkebiblioteker og social tillid i samme lande (Vårheim, Steinmo & Ide, 2008). Disse makrodata suppleres med kvalitative interview med biblioteksledere i USA og Norge. Hovedkonklusionen på makrostudiet er, at biblioteker højest sandsynligt skaber en generaliseret, social tillid. I og med at alle borgere, uanset social status, er velkomne, er dette en reel mulighed på det generelle niveau. Forfatterne fremhæver dog, at der er brug for flere casestudier og mere empirisk viden for at underbygge dette studie og ikke mindst for at kunne sige noget om kausalitetens retning. Det kan være, at det er lande med høj social tillid, der vægter investeringer i biblioteksdrift lige så vel, som det kan være biblioteker beliggende her, der spiller en rolle i etableringen af tillidsstrukturer (Vårheim, Steinmo, & Ide, 2008:889). Det konkluderes endvidere, at der generelt er stor tillid til folkebibliotekerne som institutioner, og at folkebibliotekerne spiller en rolle

i dannelse af 'generaliseret tillid'. Relevant i denne sammenhæng er en af de pointer, forskerne fremdrager på baggrund af interviewene. Her peges på, at særligt for udsatte grupper og specifikt i relation til aktiviteter målrettet disse, er folkebibliotekerne velegnede som mødesteder (op cit:889). Dette fokus på bibliotekets rolle i forhold til særlige – mere eller mindre udsatte – grupper tages op i et følgende studie i PLACE, der i tråd hermed har undersøgt biblioteket som særligt mødested for indvandrerkvinder (Audunson, Essmat & Aabø, 2011, se også Vårheim 2011). Dette, *det andet studie*, er relevant, da det kan ses som et eksempel på, hvordan biblioteket helt konkret spiller en rolle i relation til en specifik udsat gruppe, nemlig indvandrerkvinder. Der er tale om et kvalitativt studie baseret på 9 kvalitative interview med forskellige indvandrerkvinder. Centrale konklusioner er, at indvandrerkvinderne oplevede biblioteket som et sted, der tilbød en sikker og tryk base. For en nyttilkommen borger i en sårbar situation, udgør biblioteket et sted, man kan henvende sig med alskens spørgsmål (også personlige af slagsen), et sted, hvor man kan stifte bekendtskab med det nye lands sprog, kultur og traditioner. Det er også centralt, at anvendelsen af biblioteket ændrer sig i takt med, at den nyttilkomne gradvist finder sig til rette, opdyrker nye relationer og netværk (social kapital) og ikke i samme omfang, som ved ankomsten, har brug for et frit sted (op cit:224)⁴.

Forskerne gennemførte, *for det tredje*, også et større kvantitativt studie, der, via spørgeskemadata og anvendelse af regressionsanalyse, forsøgte at spore, om der var en sammenhæng mellem borgerne i tre forskellige områder af Oslos socio-økonomiske og demografiske status og deres anvendelse af biblioteket (Aabø, Audunson & Vårheim, 2010). Borgerne fra de tre områder, der deltog i denne survey, udgjorde et repræsentativt udsnit af befolkning, og de tre områder fordeltes på et gentrificeret område, et multikulturelt område og et middelklasseområde. Forskerne gennemførte telefoninterview med 250 respondenter (vægtet efter alder og køn) om deres anvendelse af biblioteker. Konklusionen er, at engagement i lokalsamfundet er en central factor, når variansen af anvendelse i brugen af biblioteket skal forklares og at

"Demographic variables generally do not have a big impact, but there are two important exceptions. There is a constant correlation in the data between

having a low income (public sphere, joint activities, and virtual meetings) as well as having a low education (square and joint activities) and using the library as a meeting place. This indicates that the library as a meeting place plays a substantial role in equalizing the possibilities of being an active citizen across social and economic differences" (Aabø, Audunson & Vårheim, 2010:25).

Der er med andre ord en sammenhæng mellem at være placeret i en lavindkomstgruppe/have en lav uddannelse og anvende biblioteket som mødested. Udsatte grupper benytter simpelthen bibliotek oftere, hvilket får forskerne til at drage den slutning, at biblioteket som mødested bidrager til at øge mulighederne for at være en aktiv medborger på tværs af sociale og økonomiske skel.

I det sidste og fjerde studie, jeg vil nævne her, undersøgte PLACE *brugen af* biblioteksrummet og biblioteket *som rum* (Aabø & Audunson, 2012). Her er der tale om et studie, der, i kontrast til de tre ovennævnte, anvender kvalitative *observationer* som hoveddata til at undersøge kompleksiteten i brugen af biblioteket. Og det er netop én af hovedkonklusioner på studiet, at brugen af biblioteket er kompleks. Det, forskerne gjorde, var at observere, hvad der sker i de samme tre filialer, der også har fungeret som empiriske nedslagspunkter i de andre delstudier i PLACE. Observationerne, der var fordelt med ca. to måneders observationer hvert sted, blev suppleret med kortere interview med brugere på de tre filialer, for at få et bedre indblik i bibliotekets sociale rolle (det er vanskeligt at *observere* brugernes motivationer for forskellige praksisser). I dette studie anvendes en bred teoretisk ramme til tolkningen af observationsdata. Her trækkes bl.a. på både tidligere teoretisk orienteret arbejde i PLACE centreret om bibliotek som et 'lav- og højintensivt' mødested og på Oldenburgs teori om tredjesteder (Audunson, 2005; Oldenburg, 1999). Kompleksiteten i anvendelsen af biblioteket som rum, kommer bl.a. til udtryk ved, at biblioteket både fungerer som forlængelsen af et 'førsted', hvilket fx ses når det anvendes til familierelateret interaktion (som når søskende hjælper hinanden med lektier), forlængelsen af et 'andetsted' (når biblioteksrummet anvendes i relation til arbejde og uddannelse og fx er et sted, man kan gå hen for at opretholde en dagligdags rytme, hvis man er uden arbejde). Endelig vurderer forskerne, at biblioteket hyppigst fungerer som et 'tredjested', forstået som et neutralt sted, hvor

borgerne mødes og indgår i uformel interaktion med hinanden, når biblioteket lægger rammer til foredrag, læsekredse, forfatterarrangementer osv. Komplexiteten og den 'flydende' brug af rummet er den centrale pointe:

"Fluidity is what remains as the dominating impression, and this is also with regard to life spheres. Users float between roles and spheres - between that of a student, that of a family member, that of a friend and neighbor, that of a citizen, and so forth" (Aabø & Audunson, 2012:148).

Dette er en hovedkonklusion også for PLACE-projektet i sin helhed og en pointe, jeg vil bruge til at afrunde gennemgangen af PLACE: Biblioteket betyder simpelthen noget forskelligt og anvendes til meget varierede formål alt efter hvilken samfundsgruppe, der anvender biblioteksrummet og alt efter hvor brugeren er i sit liv. På mange punkter gør denne åbenhed og rummets multiple, komplekse anvendelsesmuligheder biblioteket til et unikt, offentligt rum og et rum, der fungerer godt når det handler om dannelsen og vedligeholdelsen af forskellige former for social kapital.

Nordamerikanske studier af biblioteker som katalysatorer for social kapital

Catherine Johnson anvender i sine studier, som PLACE-projektet, en bred vifte af metoder i studiet af social kapital – fra survey og interview til observationer. Johnson har, i samarbejde med Mathew Griffis, fx fastslået, at biblioteksbrugere er mere tilbøjelige til at udføre frivilligt arbejde for og i lokalsamfundet end ikke-brugere (Johnson & Griffis, 2009). Johnson og Griffis undersøgelsesdesign bestod af en kombination af spørgeskemaer og kvalitative interview, og data herfra danner også fundamentet for de følgende studier (Johnson, 2010 & 2012). Mere konkret bestod det empiriske arbejde af observationer i tre canadiske filialer beliggende i tre forskellige områder. Forskerne besøgte disse løbende i forbindelse med indhentning af spørgeskemadata (224 skemaer i alt) og de fungerede også som rekrutteringssteder for de i alt 16 informanter, forskerne endte med at interviewe kvalitativt (Johnson & Griffis, 2009:165-169). Én konklusion er, at studiet peger på en sammenhæng mellem brugen af biblioteket og en høj grad af '*community social capital*', men sætter også spørgsmålstegn ved, bibliotekets (mulige) generative rolle i relation til social kapital:

"Because of their exposure to people from all walks of life, do people who use libraries a lot become more trusting of others different from themselves?" (Johnson & Griffis, 2009:188).

Endvidere peges på at:

"Participants in the study expressed the value of the library in terms of resources, physical place, and social space. From this study it is apparent that to be public library is no longer just a repository of information and books, although these remain highly valued" (op cit:189).

Ud over, at biblioteket opleves som en særdeles værdifuld institution, er det centralt, at det betyder noget at være biblioteksbruger – for den enkelte bruger, men også mere bredt betragtet for lokalsamfundet som helhed. Det er dog også kendetegnende, at kausalitetens retning (skaber biblioteket social kapital eller har brugerne af biblioteket social kapital med sig) ud fra dette studier, er umulig at afgøre – netop som det også blev påvist i forskellige af PLACE-studierne.

Dette følger Johnson op på og understreger i et følgende studie. Her slås det fast, at der, empirisk set, eksisterer en generativ relation mellem brugen af biblioteket og dannelsen af social kapital, men også og netop, at kausaliteten er uklar:

"While it is not possible to show a causal relationship between library use and social capital, the study does provide evidence that a relationship exists. As a preliminary study, however, the results point to further questions that need to be investigated. For instance, is it possible to capture feelings of trust from answers to questions in a print questionnaire? Since feelings of trust seem to be situational in nature, it may be more appropriate to investigate this aspect through qualitative interviews rather than answers to close-ended questions" (Johnson, 2010:154-155).

Her er Johnson inde på noget centralt ved anvendelsen af survey som metode til at undersøge social kapital som følelsen af 'tillid' og hendes (selv)refleksion ender ud i, at der er et behov for at gå mere kvalitativt til værks for at undersøge dette aspekt. I et følgende studie griber Johnson netop generering af social kapital an kvalitativt og fokuserer her på bib-

lioteksansattes interaktion med brugerne som motor for generering af social kapital (Johnson, 2012). Med dette sigte udførte Johnson 15 kvalitative interview med ansatte fordelt på de samme tre filialer, der blev anvendt som udgangspunkt for de tidligere studier (Johnson, 2012). Én af konklusionerne er, at der genereres social kapital i selve mødet mellem ansatte og brugere og at biblioteket er en institution, borgerne har stor tillid til (Johnson, 2012:61). I det følgende og indtil nu sidste studie fokuserer Johnson & Griffis specifikt på generering af social kapital i rurale biblioteker i Canada (Griffis & Johnson, 2013). Dette studie er alene bygget på kvalitative metoder; 3-4 dages observationer på fem biblioteker, interview med i alt 13 ansatte og 16 brugere (op. cit: 5). I modsætning til deres tidligere studier, der alle ser på aktiviteter i mere urbant beliggende biblioteker, er sigtet her eksplicit og mere institutionelt, at undersøge bibliotekets rolle i dannelsen af social sammenhængskraft (social kapital) for (tyndt befolkede) lokalområder. Forskerne identificerer som konklusion fire måder, bibliotekerne kan bidrage hertil: (1) de tilbyder muligheder for socialt samvær, hvor information udveksles, (2) de hjælper med at integrere tilflyttere og i mindre omfang kulturelle minoriteter, (3) de symboliserer den lokale identitet og endelig (4) de støtter op om et bredere netværk af lokal-samfundsinstitutioner (Griffis & Johnson, 2013:12). Specielt sidste pointe er kongruent med Svendsens (2013) påpejning af, at biblioteker i danske landdistrikter bidrager væsentlig til opbygning af institutionel, social kapital. Samlet set er Johnson & Griffis studier interessante, både fordi de kan ses i sammenhæng med de ovenfor nævnte studier fra PLACE, men også fordi de centrerer specifikt om den enkelte brugers relation til biblioteket. Dette er til dels også studiernes begrænsning (hvilket Johnson ikke lægger skjul på).

At biblioteket *er* en central 'community institution' adresseres ikke nævneværdigt i hovedparten af Johnson & Griffis studier (ud over i det sidste studie). Det gør det dog i Gong, Japzon og Chens studie (2008) af tre filialer placeret i tre forskellige områder i New York City, hvorfor jeg vil runde denne del fire af med et blik herpå. Her er fokuset, i forhold til Johnson & Griffis studier, vendt lidt på hovedet, da ønsket er at belyse betydningen af områdernes sociale kapital på brugen af bibliotekerne. Gong, Japzon og Chen kombinerede eksisterende kilder, surveydata og etnografisk arbejde i studiet, der måler områder-

nes samlede sociale kapital og ser på, hvordan dette influerer på anvendelse af bibliotekerne. De tre områder udgøres af henholdsvis et overklassekvarter på Manhattan, et arbejderkvarter i Bronx og et middelklassekvarter i Queens og de empiriske fund peger på, at der er en 'skævhed' i borgernes anvendelse af bibliotekerne. Overklassekvarteret har den højeste samlede andel af social kapital af de tre områder og placerer sig i midten, hvad angår anvendelsen af biblioteket. Middelklassekvarteret placerer sig midt mellem de andre to områder hvad angår social kapital, men placerer sig i top, hvad angår den faktiske brug af biblioteket (Gong, Japzon & Chen, 2008:68). Det, denne forskning især påpeger, særligt i relation til Johnsons og til dels PLACE er, at den konkrete, socio-rumlige kontekst filialerne er placeret i har en betydning for generering af social kapital og for beboernes konkrete anvendelse af bibliotekerne.

Del 5: Opsamling og perspektiver

Dette review bidrager med et overblik over nyere, forskningsbaseret viden centreret om et særligt aspekt af, hvad man kunne kalde folkebibliotekets sociale effekter: bibliotekets rolle i relation til generering af social kapital. Det er tydeligt, at biblioteket spiller en samfundsmæssig rolle og at det gør det på flere forskellige måder. Først og fremmest er det et inikt mødested, der pga. sin universelle åbenhed og sin nærhed til borgerne, udgør en tryk base, som borgerne har tillid til. Dette viste flere af de empirisk baserede studier af social kapital med fokus på biblioteket som ramme herfor – både de norske PLACE-studier og de forskellige nordamerikanske studier. Det er interessant, at disse studier, uafhængigt af hinanden, kommer frem til (1) at der er stor tillid til biblioteket som samfundsmæssig institution, (2) at biblioteket udgør et unikt mødested *for alle*, (3) at biblioteket spiller en betydende rolle for dannelsen af social kapital – både for den enkelte medborger, mere kollektivt og på områdeniveau, men også (4) at det er mere end vanskeligt at bestemme kausalitetens retning: skaber biblioteket social kapital eller er der høj social kapital i de samfund, der også har en veludbygget bibliotekssektor? Dette peger på behovet for yderligere studier og måske især studier, der i, i forlængelse af PLACE projektet, kombinerer surveydata med dybdegående, kvalitative metoder.

Indledningsvist blev det påpeget, at man kan skelne mellem studier, der fokuserer på (1) biblioteket som

en forholdsvis afgrænset institution med specifikke services, aktiviteter og praksisformer med betydning for generering og vedligeholdelse af social kapital, og (2) på studier, der med et bredere sigte interesser sig for bibliotekets funktion fx for det omkringliggende lokalsamfund – hertil regner jeg fx studier med et eksplicit empowermentsigte og studier, der ser på biblioteket som ramme til at bekæmpe/afhjælpe social eksklusion og marginalisering. De fleste studier gennemgået i dette review placerer sig groft sagt i den første kategori, hvilket bidrager med nye perspektiver til hvad man kunne kalde den 'institutionsinterne debat' i bibliotekssektoren, men begrænser til dels også betydningen af biblioteket set i en bredere sammenhæng (fx set som arnested for institutionel social kapital). Set i relation til den usikkerhed om særligt det fysiske biblioteks fremtid, der aktuelt hersker fx i den danske bibliotekssektor, er der masser af interessant brændstof at hente i debatterne om biblioteket som generator for og vedligeholder af social kapital – det giver simpelthen god mening, at have en konkret fysisk institution som samlingssted for forskellige borgere i lokalsamfundet.

Den viden, de studier, der er gennemgået ovenfor bringer med sig, er i højeste grad relevant for netop de mange bibliotekarer, bibliotekschefer, kulturmedarbejdere, embedsmænd på forskellige niveauer osv. der aktuelt søger efter mulige strategier og udviklingsveje for 'fremtidens biblioteks-koncept'. Ud over, at biblioteket har en helt særlig appel til særlige målgrupper, oftest med særlige socio-kulturelle behov (for oplysning, hjælp og vejledning til stort og småt), kan man fremadrettet hæfte sig ved, at man er en ressource for lokalsamfundet via sin nærværende, fysiske tilstedeværelse i *lokalsamfundet* (ofte modsat de kommunale forvaltninger), sin åbenhed og sin mulighed for at designe aktiviteter og services målrettet efter borgernes specifikke behov. Dette gør man allerede mange steder og kunsten bliver, i min tolkning, at få synliggjort og dokumenteret frugten af dette arbejde *ud over* de indikatorer, der kan fremdrages fx fra det såkaldte Biblioteksbarometer (som den danske Kulturstyrelse står for) – dette *kan* fx gøres i termer af bibliotekets rolle i opbygning og vedligeholdelse af brobyggende social kapital. Herved påpeges det – fx overfor ledende embedsmænd og (lokal) politikere, at biblioteket som institution, er meget mere end en samling af objektiveret kulturel kapital og ikke mindst, at dette gør en forskel for en bred vifte af borgere. Sociologen Sara Rosenmeier poin-

terer netop i en kommentar i 'Danske Biblioteker' tilbage i 2008, at bibliotekerne har en gylden mulighed for at fungere som brobyggende institution i relation til dannelse af social kapital. Det kræver dog:

"... en fortsat bevægelse i retning af det 'sociale bibliotek', hvor biblioteket tilpasser sig brugerne, og hvor det er accepteret, at bibliotekerne også har en social forpligtelse og lægger vægt på alternative tilbud. En sådan udvikling kræver, at man som bibliotek arbejder aktivt for, at det er sådan et type sted, man gerne vil være, og desuden, at man som bibliotekar kan rumme funktioner, der ikke altid tager udgangspunkt i ens faglige ressourcer" (Rosenmeir, 2008:7).

Jeg deler Rosenmeiers opfattelse af, at én måde at videreudvikle biblioteket bør gå i retning af 'det sociale bibliotek' og vil pege på, at man fremadrettet med fordel kunne trække på forskellige erfaringer, nationale såvel som internationale, med at udvikle det traditionelle bibliotekskoncept i retning af mere socialt sensitive og hybride institutionelle former. Konkrete erfaringer hermed er fx at finde i det canadiske Working Together Project (Sing & DeFavari, 2008; Williment, 2009), det stort anlagte britiske Framework for the Future (DCMS, 2003; CSV Consulting, 2006) og det danske udviklingsprogram 'Etablering og videreudvikling af medborgercentre i udsatte boligområder' (Delica & Nilsson, 2012). Erfaringer herfra centeres, desuagtet nationale og skalamæssige forskelle, om bibliotekets bredere, sociale rolle som lokalsamfundets knudepunkt, og der peges bl.a. på biblioteket som stabiliserende netværksfacilitator (fx for de mange projektbaserede indsatser, der foregår samtidigt, men sjældent 'samkoordineret' fx i udsatte boligområder), som arnested for åbne innovationsprocesser, som ramme for uvildig rådgivning og vejledning, som læringscenter osv. (Delica, 2013; Delica & Elbeshausen, 2013). Her kan kommende forsknings – såvel som praksisrettede projekter – med fordel hente inspiration til, at indgå i og kvalificerer den altid verserende debat om fremtidens bibliotek.

Noter

1. Stor tak til Lektor ved det Informationsvidenskabelige Akademi Hans Elbeshausen for konstruktive kommentarer til en tidligere version af denne artikel. Også tak til de to anonyme bedømmere,

vis kommentarer den endelige artikel har draget stor nytte af.

2. Søgningen er foretaget af Informationsspecialist Mikkel Hvidtfeldt Andersen fra Roskilde Universitetsbibliotek i samarbejde med forfatteren.
3. Putnams udgave af social kapital er meget om-diskuteret, men det kommer for vidt at gå ind i en dybere kritik heraf. Her skal blot påpeges tre kritikpunkter. *For det første* er Putnam blevet kritiseret for at være tautologisk – altså at tage for givet, at social kapital eksisterer inden det er undersøgt empirisk: "equating social capital with the resources acquired through it can easily lead to tautological statements" (Portes, 1998: 5). *For det andet* er det yderst vanskeligt at bestemme kausalitetens retning: skaber trykke samfund fx social kapital og tillid til off. institutioner eller er det omvendt, at i samfund hvor der findes robuste off. institutioner, skabes der social kapital? Den diskussion vender jeg tilbage til senere i artiklen. *For det tredje* er betydningen af magtrelationer og ressourcer påfaldende usynlige i Putnams udgave af social kapital. Hvad der for Pierre Bourdieu (1986) er en helt central egenskab ved social kapital, nemlig at den kan medvirke til at forstærke allerede eksisterende forskelsstrukturer (den, der har et bredt netværk har større chance for at få et job end den uden netværk), har ikke i nævneværdigt omfang, Putnams interesse.
4. Se også Caidi & Allards studie af bibliotekets rolle i relation til indvandrere i Canada. Her peges bl.a. på bibliotekets helt centrale rolle som informationscenter for indvandrere og det specificeres, at den 'community information', som biblioteket samler og stiller til rådighed, er et vitalt socialt behov særligt for denne målgruppe (Caidi & Allard, 2005:318-319).

Referencer

Andersen, J & Frandsen, M (2007). Fra bibliotek til lokalsamfundscentre: evaluering af Community Centre Gellerup (nr 1/07 udg.). (Research paper; 1/07). RUC: Research Papers fra MOSPUS.

Andersen, J, Delica, K & Frandsen, MS (2013). *From 'book container' to community centre*. I Moulaert, Frank; MacCallum, Diana; Mehmood, Abid &

Hamdouch, Abdelillah: *Social Innovation: Collective action, Social learning and Transdisciplinary Research*. *International Handbook on Social Innovation*. Edward Elgar.

Audunson, R (2005). The public library as a meeting place in a multicultural and digital context: The necessity of low-intensive meeting places. *Journal of Documentation*, 61(3), 429-441.

Audunson, R, Vårheim, A, Aabø, S & Holm, ED (2007). Public libraries, social capital, and low intensive meeting places. *Information research*, 12. (4), Paper Colis 20.

Audunson, RA, Essmat, S & Aabø, S (2011). Public libraries: A meeting place for immigrant women? *Library and Information Science Research* 2011; Volum 33.(3) s. 220-227

Audunson, R & Aabø, S (2013). Biblioteket som motor i å skape lokalsamfunn med sammenhengskraft i en flerkulturel storbykontekst. *Nordisk Tidsskrift for Informationsvidenskab og Kulturformidling*. 2 (1), 39-50.

Aabø, S, Audunson, R & Vårheim, A (2010). How do Public Libraries Function as Meeting Places? *Library & Information Science Research*, 32 (1), 16-26.

Aabø, S & Audunson, R (2012). Use of library Space and the Library as a Place. *Library & Information Science Research*, 34 (2), 138-149.

Caidi, N & Allard, D (2005). Social inclusion of newcomers to Canada: An information problem? *Library & Information Science Research*. 27 (3), 302-324.

Birdi, B, Wilson, K & Cocker, J (2008). The Public Library: Exclusion and empathy: a literature review. *Library Review*, 57 (8), 576-592.

Bourdieu, P (1986). The Forms of Capital. Richardson, J (red.): *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*. Greenwood, New York.

CSV Consulting (2006). *Community Engagement in Public Libraries. A Toolkit for Public Library Staff*. MLA, London.

- Debono, B (2002). Assessing the Social Impact of Public Libraries: What the Literature is Saying. *Australasian Public Libraries and Information Services*, 15 (2), 80-95.
- Delica, KN (2013). Biblioteksbaseerede medborgercentre i udsatte boligområder: om praksisformer, strategier og social innovation i arbejdet med avanceret marginalitet. Ph.d. Afhandling, Roskilde Universitet.
- Delica, KN & Nilsson, IN (2012). *Medborgercentre - et fremtidigt bibliotekskoncept*. Evaluering af det nationale SATS-puljestøttede udviklingsprogram: Etablering og videreudvikling af medborgercentre i udsatte boligområder. Kulturstyrelsen Center for Bibliotek, Medier og Digitalisering.
- Delica, KN & Elbeshausen, H (2013). Socio-Cultural Innovation by and through Public Libraries in Disadvantaged Neighborhoods in Denmark: Concepts and Practices. *Information Research*, 18 (3), paper C14.
- Department for Culture, Media and Sport (2003). Framework for the Future: Libraries, Learning and Information in the next Decade.
- Elbeshausen, H (2007). Folkebiblioteker og den åbne læring. Viden i dialog. *Dansk Biblioteksforskning*, 3 (3), 29-40.
- Elbeshausen, H (2009). Soziales capital und öffentliche bibliotheken in Dänemark. Proceedings fra konferencen: *Social communications and strategies of forming a society of knowledge*. Kharkiv, Ukraine, Feb. 2009.
- Gong, H, Japzon AC, & Chen C (2008). Public libraries and social capital in three New York City neighbourhoods. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, 99 (1), 65-83.
- Goulding, A (2004). Libraries and Social Capital. Editorial. *Journal of Librarianship and Information Science*, 36 (3), 3-6.
- Goulding, A (2006). *Public Libraries in the 21st Century. Defining Services and Debating the Future*. Ashgate, Burlington.
- Griffis, MR & Johnson, CA (2013). Social Capital and inclusion in rural public libraries: A qualitative approach. *Journal of Librarianship and Information Science*. Online first. 1-14.
- Hegedahl, P & Rosenmeier, SL (red.) (2007). *Social kapital - som teori og praksis*. Samfundslitteratur.
- Hillenbrand, C (2005). Public Libraries as Developers of Social Capital, *Aplis* 18 (1), 4-12.
- Hvenegaard Rasmussen C, Jochumsen H & Skot-Hansen D (2013). Biblioteket som mødested. Sociologisk legitimitet og inspiration fra byplanlægningen. *Nordisk Tidsskrift for Informationsvidenskab og Kulturformidling*. 2 (1), 51-59.
- Johnson, CA (2010). Do libraries contribute to social capital? A preliminary investigation into the relationship. *Library & Information Science Research*, 32 (2), 147-155.
- Johnson, CA (2012). How do public libraries create social capital? An analysis of interactions between library staff and patrons. *Library & Information Science Research*, 34 (1), 52-62.
- Johnson, CA & Griffis, MR (2009). A Place Where Everybody Nows Your Name? Investigating the Relationship between Public Libraries and Social Capital. *The Canadian Journal of Information and Library Science*, 33 (3-4), 159-191.
- Kretzmann, J & Rans, S (2005). *The Engaged Library: Chicago Stories of Community Building*. Evanston, III: Urban Libraries Council.
- Kranich, N (2001). Libraries Create Social Capital. *Library Journal*, 126 (19), 40-41.
- Kranich, N (2005). Civic Partnerships: The Role of Libraries in Promoting Civic Engagement. *Resource Sharing and Information Networks*, 18 (1 & 2), 89-103.
- McCabe, R (2001). *Civic Librarianship. Renewing the Social Mission of the Public Library*. Scarecrow Press.
- Oldenburg, R (1999 [1989]). *The Great Good Place: Cafés, Coffee Shops, Bookstores, Bars, Hair salons*

and Other Hangouts at the Heart of a Community. Marlowe & Company, New York.

Pateman, J & Vincent, J (2010). *Public Libraries and Social Justice*. Ashgate, Burlington.

Portes, A (1998). Social Capital: Its Origins and Applications in Modern Sociology. *Annual Review of Sociology*, 24, 1-24.

Putnam, R (2000). *Bowling Alone. The Collapse and Revival of American Community*. Simon & Shuster, New York.

Putnam, R & Feldstein, L (2003). The Branch Libraries. I Putnam, Robert & Feldstein, Lewis: *Better Together. Restoring the American Community*. Simon & Shuster, New York.

Rosenmeir, SL (2008). Det moderne folkebibliotek som katalysator for social kapital. *Danmarks Biblioteker*. 5.

Scott, R (2011). The Role of Public Libraries in Community Building. *Public Library Quarterly*, 30 (3), 191-227.

Singh, S & DeFaveri, A (2008). Working together project: Community-led libraries toolkit! Human Resources and Social Development Canada. Lokaliseret 16.7. 2013 på WWW: http://www.librariesincommunities.ca/resources/Community-Led_Libraries_Toolkit.pdf.

Sung, HY, Hepworth, M & Ragsdell, G (2012). Investigating essential elements of community engagement in public libraries: An exploratory qualitative study. *Journal of Librarianship and Information Science*, Online before print. 1-13.

Svendsen, GLH (2009). *Biblioteksservice i de Danske landdistrikter – erfaringer, modeller og perspektiver*. Institut for forskning og udvikling i landdistrikter. Syddansk Universitet.

Svendsen, GLH (2010). Socio-spatial planning in the creation of bridging social capital: The Importance of Multi-functional centers for intergroup networks and integration. *International Journal of Social Inquiry*, 3 (2), 45-73.

Svendsen, GLH (2013). Public Libraries as Breeding Grounds for Bonding, Bridging and Institutional Social Capital: The Case of Branch Libraries in Rural Denmark. *Sociologica Ruralis*, 53 (1), 52-73.

Svendsen, GT & Svendsen, GLH (2006). *Social kapital. En introduktion*. Hans Reitzels forlag.

Vårheim, A (2007). Social capital and public libraries: The need for research. *Library & Information Science Research*, 29(3), 416-428.

Vårheim, A (2008). Theoretical approaches on public libraries as places creating social capital. Paper fra *World Library and Information Congress: 74th IFLA Conference* 10-14 August 2008, Québec, Canada.

Vårheim, A (2009). Public libraries: places creating social capital? *Library Hi Tech*, 27 (3), 372-381.

Vårheim, A (2011). Gracious space: Library programming strategies towards immigrants as tools in the creation of social capital. *Library & Information Science Research*, 33 (1), 12-18.

Vårheim, A, Steinmo, S & Ide, E (2008). Do libraries matter? Public libraries and the creation of social capital. *Journal of Documentation*, 64 (6), 877-892.

Williment, K (2009). It takes a Community to Create a Library. *Partnership: the Canadian Journal of Library and Information Practice and Research*, 4 (1), 1-11.